

ЗАКАРПАТСЬКІ ОПОВІДАННЯ « ПІД ОДНИМ ДАХОМ »

Закарпатська організація Національної спілки письменників України спромоглася видати за фінансової підтримки голови Закарпатської ОДА першу в нас антологію "Закарпатське оповідання ХХ століття" (на підході – антологія закарпатської поезії). Це в історії закарпатської літератури – перша ластівка, тож хочеться приділити їй достатню увагу. (Нагадаю, що термін "антологія" вживався ще в Давній Греції для назви збірок кращої поезії, а саме слово в перекладі означає " збирання квітів").

Книжка видана на дуже високому професійному рівні (видавництво "Закарпаття", упорядник Петро Ходанич, головний редактор Галина Курій). Об'ємна збірка викликає до себе повагу вже своїм солідним виглядом. Дуже гарна суперобкладинка, на якій - репродукція картини народного художника України Володимира Микити "Новина" (1970 р.). На репродукції – група жінок у гунях десь серед села зійшлися в гурт, щоб поділитися новинами. Картина колоритна, гуня – яку в Україні носили тільки на Закарпатті – зразу вказує на етнічну тематику книжки – про рідний край, про рідний народ.

Книжка велика за обсягом – 520 сторінок. В ній представлено твори 39 письменників. Із них 14 – у першій частині, у якій представлені письменники довоєнного періоду, та 25 – це автори другої половини ХХ століття, які є або були членами Національної спілки письменників. Цікаво, що текстовий простір надавався письменникам за принципом урівнялки : усім прозаїкам – до 20 сторінок, поетам і критикам, які пробували себе в прозі – 10 сторінок. Відзначимо, що чистих прозаїків у другій частині книги – 15.

Досить широкою є вікова палітра авторів. Найстарші – Олександр Маркуш та Володимир Бирчак (народилися в 1881 році), наймолодший – Михайло Рошко (народився 1964 року).

Шкода тільки, що імена авторів розміщені не в хронологічному порядку, а за алфавітом. Тому при послідовному читанні не відчувається розвиток літературного процесу в часі. Спочатку ми читаємо оповідання сучасного прозаїка Андрія Дурунди, а вже потім – більш ранні за часом створення оповідання Володимира Ладичця або Юрія Керекеша.

Основна частина творів написана українською мовою. Маємо одного угорського (Ласло Балла) та трьох російськомовних прозаїків (Йосип Жупан, Фелікс Кривін та Матвій Тевельов).

Слід відзначити, що тематично більшість оповідань прив'язані до Закарпаття, але маємо й деякі винятки. Правда, в довоєнній частині таким винятком є тільки одне оповідання корінного закарпатця Василя Феніча – “Санді” – події, описані у творі (загибель бідного безробітного Санді) чомусь відбуваються в далекій від нас Іспанії (надумано і безпричинно перенесена в далекі краї подія значно послаблює художній потенціал оповідання).

В другій частині оповідань, тематично не пов'язаних з нашим рідним краєм, значно більше. Так, герої оповідань Ф.Кривіна живуть у Росії в Переделкіно. Дія в оповіданні В. Ладичця “У вагоні” відбувається у вагоні потяга та на вокзалі у Києві. А маленькі герої “Незвичних історій” Галіни Малік взагалі не мають конкретної прописки, тож важко здогадатись, який саме регіон України описує дитяча письменниця. Події в оповіданні П. Цибульського віднесені в Австрію. А герої оповідання Л. Балли “Дві руки” живуть у якомусь великому місті, де є метро.

Основна ж частина оповідань закарпатських письменників пов'язана з рідним краєм. Події відбуваються або на селі, або в містах (Ужгород або Мукачево), причому “сільських” та “міських” оповідань у другій частині маємо майже порівну.

Надзвичайно різноманітною є тематика оповідань, але все ж таки можна виділити основні тематичні напрями.

Серед таких напрямів у першій частині можна назвати проблему нужденного життя селянина-русина, якого обдирають

корчмарі-євреї, прийшли мадярські чи чеські начальники. Героями творів є і землероби, і бокораші, і вівчарі, і солдати закарпатці в Австро-угорській армії. Порушуються сімейні проблеми, а також важкого та небезпечного заробітчанства. Окремо треба виділити чи не єдину в збірнику новелу зі справді глибокою філософською проблематикою – маю на увазі “Шибеницю” Ф. Потушняка, та згадати неповторні політичні сатиричні памфлети Марка Бараболі. Представлена в першій частині й інтелігенція (оповідання Ф.Потушняка, Ю. Станинця, І. Невицької), але в значно меншій мірі.

В другій частині багато заявлених тем повторюються, тільки вже на новому часовому рівні. Неперервною є тема важкого життя селян, заробітків, багато хто звертається до теми Другої світової війни, важливою й надалі є тема сім'ї і кохання. Окрім того, зустрічаємо заідеологізовані прославлення радянських нововведень та радянського добробуту – це вже ознака впливу соцреалізму. Впевненіше порівняно з першою частиною звучить мотив мистецтва і митця. Порушуються проблеми кар'єризму, під прискіпливий погляд письменника потрапляє радянський чиновник -бюрократ. Звертаються письменники другої половини ХХ століття і до теми міста. Слід відзначити і появу жанрово нових для закарпатської прози оповідань : детективу (“Телеграма” В. Кохана) та містичного трилера (“Кривавий місяць над Минчелом” М. Рошка).

Та найважливішим, звичайно, є питання художнього рівня зібраних оповідань.

Спочатку кілька слів про оповідання першої частини. В художньому плані вона більш рівна, витримана в цілому на високому рівні. За майстерністю і серйозністю ставлення авторів до слова я на перше місце поставив би оповідання О. Маркуша, Ф. Потушняка та сатирика М. Бараболі. Не відстає від них і Ю. Станинець, який першим вводить у новелістику Закарпаття проблему мистецтва (оповідання “Новела”). Явно слабкими за художнім рівнем є тільки оповідання Ірини Невицької.

Друга частина збірки дає більш розмаїту картину з точки зору майстерності письменників. Маємо більше сильних, довершених оповідань, але й більше творів "школярського" рівня. Почну з хорошого. Найкращим оповіданням назвав би "Чайки летять на Схід" І. Чендея. Воно надзвичайно мале за обсягом (півтори сторінки), але силою художнього впливу на читача нагадує стиснуту пружину. Описує автор, на перший погляд цілком відсторонено, розстріл мадярськими шандерами закарпатського селянина і його маленького сина, якого зловили, коли ніс передані батьком патрони у ліс до своїх (хто свої – не названо : червоні партизани чи січовики Карпатської України). Сцена розстрілу передана через сприйняття маленького хлопчика, який нічого не розуміє, а всі його підозри щодо незрозумілих дій батько намагається розвіяти різними поясненнями (що очі їм зав'язують, щоб погратися в жмурки тощо) – щоб тільки в останні миті життя його дитина не лякалася і не переживала – бо це єдине, що він ще може для неї зробити: " – Куди нас ведуть, татку?

- Ми йдемо з панями до річки!
- А що буде коло річки?
- Пани кинуть до води гранату, випливе рибка, а ми підемо та всю виловимо.
- А чому до схід сонця? В річці вода холодна, ми простудимося.
- Бо пани тільки вранці мають час..." (с. 500).

Про переживання батька, його біль від знання неминучості трагедії і безсилля їй запобігти (його хвилює не так своя, як синова смерть) у оповіданні майже нічого буквально не сказано, але саме це і винесено автором у підтекст, чим надано читачеві можливість без слів про все здогадатися і "всім переболіти". Ніжність батька до сина прямо передана тільки в одному реченні:

" – Мені студено, татку.

Смикнувши рукою, батько урвав торочки, розмотав з шні шарф і став загортати сина, наче в що мить готовий був віддати

йому все тепло, яке беріг в серці для нього на довгі роки..." (с. 501).

І саме завдяки "невиказаності" почуттів батька, який аж іскритися ніжністю, любов'ю до сина, завдяки замовчуванню батьківської болі оповідання набуває просто велетенської художньої сили, не залишає читача байдужим. На жаль, друге оповідання І. Чендея "Березневий сніг", хоч і прославлене – у ньому автор сміливо на той час покритикував "недоторканного" радянського чиновника (правда, не чиновника взагалі, а "поганого" чиновника, бездушного кар'єриста, який при зустрічі з позашлюбним сином найбільше переживає, як би "нові дані його біографії" не стали відомі начальству і не вплинули негативно на його кар'єру) - явно поступається силою художнього впливу на читача маленькому шедевр письменника і вже не має того ефекту "стиснутої пружини". Тим паче що слава "Березневого снігу" трималася свого часу на "злободенності" – в негативному героєві впізнавали реального досить поважного обласного начальника. Сьогоднішньому ж читачеві цей вип'ячено "поганий", без напівтонів, зведений до карикатури начальник нікого не нагадує і вже не викликає колишнього інтересу – як і саме оповідання.

Поетичним гімном не зrealізованим почуттям чоловіка і жінки звучить оповідання Л. Балли "Дві руки". Письменник використав незвичний прийом : він описує руки пасажира і пасажирки у метро, які волею випадку опинилися поряд. А через опис рук, їх боязкого потягу одної до іншої передано почуття вже не молодих героя і героїні та драматизм їх самотнього існування.

Надзвичайно захоплюють читача обидва оповідання Юрія Керекеша ("Парубкова дочка" та "Сауле"). Непідкупно проста, щира оповідь викликає довіру у читача. В центрі оповідань – якісь дуже справжні, ненадумані життєві проблеми любові, людського щастя, взаєморозуміння та його відсутності навіть між близькими людьми. Чітко збудований динамічний сюжет у поєднанні зі щирою незамисловатою оповіддю від першого лица, проблемами особистого життя та типажми простих, але

людяних і наділених великою душею героїв захоплюють читачів і сильно його вражають. До речі, манера розповіді, герої і проблеми особистого щастя простих трудівників у оповіданнях Ю. Керекеша дозволяють

провести певні паралелі між його художньою манерою та манерою відомого киргизького письменника Чингіза Айтматова. І з гордістю відзначаю, що наш земляк у жанрі оповідання не поступається згаданому класику. Я назвав би оповідання Ю. Керекеша – разом з шедевром І. Чендея “Чайки летять на Схід” та згаданим оповіданням Л.Балли найкращими оповіданнями антології.

Є в другій частині книжки багато інших серйозних, талановито написаних творів. Не можу не згадати добротні і талановито написані оповідання Ю. Мейгеша, Л. Дмитришиної, В. Ладикця, звичайно ж, блискучі сатиричні твори Ф. Кривіна. На мій погляд, не дуже вдалим зразком представлено талановитого оповідача М. Томчанина – у нього є набагато кращі оповідання. Поряд з іменами майстрів старшого покоління, які вже майже не беруть участі в сучасному літературному процесі краю (частина з них, на жаль, уже не живе) окремо хочу наголосити на вдалим, майстерно написаних оповіданнях прозаїків, які сьогодні активно працюють у жанрі прози: Д. Кешелі, П. Ходанича, А. Дурунди. Наштовхують на філософські роздуми оповідання Д. Кешелі, головними героями яких є звичайні селяни – трудівники старшого віку, за плечима котрих – важке, але повноцінне, цікаве життя. Використання у тканині оповідань притчового та анекдотичного начал (на перший погляд несумісних, протилежних) зароджує філософський підтекст, якого майже ні в кого більше із сучасних прозаїків немає. Оповідання П.Ходанича чи не єдині у збірці, у яких впізнається життя в часи незалежної України. Манера письма у автора насичена побутовими деталями, герої другого ряду чітко окреслюються і привносять до основної сюжетної лінії свої маленькі відгалуження. В цих героях пізнаються типажі нових часів: 90-х років минулого століття. Ліричними і трохи сентиментальними є оповідання А. Дурунди. У цих

письменників, які уже мають за плечима багато звершень, попереду ще багато досягнень. Єдине, що насторожує після перегляду антології – майже повна відсутність молоді у жанрі прози (на відміну від поезії).

Отже, наразі маємо закарпатські оповідання під однією стріхою. Тепер, коли вони поряд, чіткіше виступають як недоліки, так і достоїнства кожного із них. А головне – ми маємо ще одну візитівку Закарпаття. Завдяки цій книжці гості Закарпаття зможуть скласти свою думку про нашу літературу (зокрема прозу), а головне – прочитавши книгу, краще зрозуміти нашу історію, наш менталітет, специфіку життя закарпатців у минулому, ХХ столітті, наші достоїнства і наші помилки. І не тільки для гостей краю ця книжка. Вона і для нас, і, що головніше, для наших дітей та онуків – щоб знали свій край, своє минуле, свою вітчизнину...Щоб краще могли її розуміти і любити, адже без любові до “маленької батьківщини” – свого краю – не може бути справжнього патріотизму.